

הערות לתשובת הנ"ל

מוצש"ק פ' וישב ב' חנוכה תשס"ג לפ"ק,

לכבוד הרה"ג המפורסם הר"ר ז"נ גולדברג שליט"א,

הן הראוני תשובת רומעכ"ת בענין העגונות נשי הרוגי בניי התאומים, ואבקש ממנו להרשיני להעיר קצת על דבריו. והוא בדבר מה שכ' שיש לסמוך על חזקה קמייא במקום שלא נולד בו ריעותא, אף כנגד חזקת חי וחזקת א"א, ומהאי טעמא כתב שאלו שנתודע שהיו במשרדם אין לחשוש ששוב עזבו מקומם, דמוקמינן להו אחזקה ואמרינן שעדיין היו שם בעת הפיגוע. וחילי' דמר הוא מהא דשחט בסכין בדוק ושוב נאבד דאמרינן דחזקה קמייא דהסכין מועיל נגד חזקת איסור דהבהמה. וגם הביא מהא דטבל במקוה שנמדד והיו בו מ' סאה ולא נמדד אחר שטבל, דהחזקה קמייא דהמקוה מועיל נגד חזקת טומאה.

עוד הביא מעכ"ת סמוכין לדבריו מדברי השב שמעתתא ש"ב פ"ד שכ' וז"ל: דודאי היכא דליכא ריעותא ואין מקום להסתפק ודאי לא נחתין לספיקא, וכגון טבח שקנה בהמה ונאבדה ותובע המוכר מעות, ודאי לא מצי לוקח טעין אימר טריפה הוה והוה מקחו מקח טעות ואין הולכין בממון אחר הרוב, דכיון דליכא מקום ריעותא לספק ודאי לא נחתין לספיקא, והא דאין הולכין בממון אחר רוב היינו היכא דהספק לפנינו ויש במה להסתפק וכו', עכ"ל.

(ב) והנה על דברי הש"ש דברוב שלא נולד כלל ריעותא יכולים להוציא ממון משום דעדיף מסתם רוב, יש להעיר ממה דאיתא בגמ' סנהדרין (סו:): דיולדת לשבעה אין עוברת ניכר לשליש ימי' דאל"כ נמצא דבן סורר ומורה ראוי לקרותו אב בבציר מג' חדשים (וכשהגיע ל"ג שנה וב' ושליש חדשים שוב אין להורגו), ועל זה מהדר בגמ' דלעולם אימא לך דעוברת ניכר

לשליש ימי' אלא דאזלינן בתר רובא ואמרינן דסתם מעוברת יולדת לט'. וע"ז שקיל וטרי התם אי אזלינן בדיני נפשות בתר רוב, ומביא מהא דבת ג' ימים ויום א' מתקדשת בביאה וחייבין עליה משום אשת איש, ואי לא אזלינן בד"נ בתר רוב ניחוש דלמא איילונית היא ואדעתה דהכי לא קידשה, אלא ע"כ דאזלינן בתר רוב דלאו איילונית היא, ומסיק שם דהכא במאי עסקינן דקבלה עילוי'. והנה לדברי הש"ש לכאורה תמוה ראיית הגמ', דהא האי בת ג' שנתקדשה לא נולד בה שום ריעותא לומר דלמא איילונית היא, וא"כ איך אפשר להביא ראי' מהתם להא דראוי לקרותו אב, דלגבי ספק זה ודאי המיעוט היולדות לשבעה הן בעולם והספק הוא לפנינו, דהא לא מסתפקינן על נידון פרטי, רק על הכלל דאחר כמה חדשים ראוי לקרות אב, ואי לאו דאזלינן בתר רוב אין להתעלם מן המיעוט, משא"כ לגבי החשש איילונית באשה זו שאין לנו שום ריעותא לפנינו להסתפק מכחו, וצ"ע.

ג) והנה במה שדימה מעכ"ת נידוננו לחזקה שלא נולד בה ריעותא, לענ"ד יש להעיר על זה מדברי השו"ת עין יצחק (ח"ב אה"ע סי' א) שנשאל ע"ד עגונות שבעליהן היו על ספינה שנשברה בלב ים, וז"ל השאלה שם: והנה הנטבעים היו בתוך הספינה שוכבים על מטותיהם קודם אור הבוקר, אחר המעשה נשלחו ברי אמוראי המלומדים לשוט בתוך הים וירדו בתוך הספינה ומצאו אותם טבועים בכינוס גדול, ואי אפשר לצאת משם גם ע"י שטף המים שעבר עליהם בשום אופן, ונשאר לנו רק ספק א' שמא היו בעת הטביעה על גבי הספינה וירדו בעצמם אל תוך המים שאין להם סוף, ואנו דנים אם יש לומר כאן ספק שמא הם היו בתוך הספינה שאי אפשר לצאת משם לא בעצמם ולא ע"י המים, וגם אם היו על גבי הספינה בעת המעשה הלא ירדו לתוך הים הגדול שאין עליהם רק חומרא של תקנת חז"ל על הנטבעים במים שאין להם סוף וכו', עכ"ל.

ועיי"ש בענף ג' שדן להתיר ע"פ המבי"ט (סי' קפ"ו, הובא בקצרה בקונטרס עגונות ס"ק רי"ב) שמחלק בין נפל למשאל"ס לבאו המים אל החדר שבספינה שזה אין נקרא משאל"ס מאחר שנשארו בחדר. וכ' להסביר

לדברי המבי"ט, וז"ל: לפי דעיקר גזרת חז"ל במשאל"ס נאמרה רק בנפל למים וכו' אבל היכא דיש לומר דנשאר בהחדר שישבו שם וכמו בנ"ד שהי' בלילה בעת שהיו שוכבים וישנים על מטותיהם, בזה יש לנו לומר אוקי אחזקה דנשאר על מקומן הראשון, וכו', ועכ"פ חזקה דמעיקרא יש לנו בנ"ד ובנידון של המבי"ט הנ"ל, ואף דבחומרת משאל"ס החמירו חז"ל וגזרו דלא לסמוך על רובא דעדיף מחזקה, מ"מ י"ל היכא דהוי רוב וחזקה ביחד המסייעים להיתירא דאין לנו להחמיר מדעתינו, עכ"ל.

והנה ממה שהעלה העין יצחק בכאן להתיר רק משום צירוף החזקה קמייתא שהיו ישינים בתוך הספינה, להרוב דאף אם נפלו לתוך המשאל"ס הרי רובם למיתה, א"כ מוכרחין אנו לומר חדא מתרי מילי. או דלא ס"ל הך כללא דכ"ת דחזקה קמייתא שלא נולד בה ריעותא עדיפא גם לענין עגונא משאר חזקה, אלא דאמרינן דהוה רק כמו רוב שאין להתיר בשבילו בלבד. או צ"ל דחזקה כזו דמוקמינן ל' על מקום עמידתו שאני מחזקת סכין וחזקת מקוה ואמרינן דנחשב כנולד בו ריעותא. וא"כ כ"ש בעניננו דאין להחשיב החזקה שהי' במשרדו לחזקה שלא נולד בו ריעותא, דבודאי שכיח יותר שיעזוב איש מקום עבודתו אחר בואו לשם ממה שיעזוב מטתו קודם אור הבוקר לילך על גבי הספינה. נמצא דבין כך ובין כך לדעת העין יצחק אין להתיר בעניננו מכח הך חזקה לבד.

ד) אכן נראה דאף שאין להתיר מכח החזקה לחוד, מ"מ לא גרע מנידונו של העין יצחק שיש לצרף רוב להחזקה, א"כ יש לצרף לזה הך רוב שהזכיר מעכ"ת בסוף דבריו מתשו' ר' שמחה זעליג מברסק, דרוב נעדרים שאינם מתקשרים עם ביתם הוא מחמת שנהרגו (ובפרט היכא שחיו יחד בשלום), וזה אף אם לא יתברר שרוב הנעדרים נהרגו. וא"כ אף דליכא תרי רובי, מ"מ רוב וחזקה איכא.

ה) והנה מדברי העין יצחק מוכח דכל חזקה קמייתא יש לצרף לרוב, ולא רק חזקה אלמתא שלא נולד בו ריעותא, דהא הביא הוכחה דיש לצרף חזקה מהא דיצחק ריש גלותא, וז"ל: וכן מצינו אף באנשים שהם בעלי חיים

דהא שיטת הרמב"ן והרשב"א בסוגיא דיבמות (דף קטו:) ביצחק ר"ג דאזיל מקורטבא לאספמיא דכיון דהי' בקורטבא דיינינן כאן נמצא כאן הי' וזה הוא האיש שהי' שם מקודם ולא מספקינן באחר, וכו', והנה מעלת כאן נמצא כאן הי' הוא משום דיש בו מעלת אוקי אחזקה דמעיקרא וחזקה דהשתא, וכו', וע"כ לא שייך בנ"ד לדון לסברת חזקה דהשתא, ולכן לא שייך בנ"ד לדון להכליל דכאן נמצא וכו', אבל מעלת אוקי אחזקה הראשונה שפיר יש לנו לדון גם בנ"ד כמו התם ביצחק ר"ג מקורטבא וכו', דדיינינן לחזקה הראשונה לצרופי לחזקה דהשתא, ועכ"פ חזקה דמעיקרא יש לנו בנ"ד ובנידון דהמבי"ט הנ"ל, עכ"ל.

הרי דלדעתו שסברת כאן נמצא כאן הי' הוא משום צירוף חזקה קמייתא וחזקה דהשתא, והחזקה קמייתא הוא רק שידעינן שיצחק ר"ג זה הי' בקורטבא, דודאי לא עדיף מכל חזקא קמייתא, ויכולים לצרפו להחזקה דהשתא לומר כאן נמצא כאן הי', וה"ה לדבריו דיכולין לצרפו לרוב.

[אמנם מאי דנקט בפשיטות דסברת כאן נמצא כאן הי' הוא משום צירוף חזקה קמייתא וחזקה דהשתא, נראה דלאו כו"ע ס"ל הכי. דהנה הרא"ש כ' (בתשו' נא:ב, מובא בד"מ יז:כד) בגוי שאמר שיהודי שנתלוה עמו מת, והיו עדים יודעים שאותו יהודי נתלוה עם זה הגוי, ובאו לפני ב"ד ואמרה זה האיש נתלוה עם זה הגוי והנה הגוי אומר שמת, והתירו אשתו ולא חיישינן שמא אותו יהודי הלך לדרכו ושוב נתלוה אחר עמו, והוא מטעם כאן נמצא כאן הי' כמו ביצחק ר"ג. ובשו"ת מהרי"ו (סי' ע"ט, מובא בד"מ שם) הביא דברי הרא"ש וכו' ביהודי שהי' בדרך ושמעו שיהודי א' נהרג בדרך תלינן בודאי שאותו יהודי הוא, עיי"ש. והנה בנידון של המהרי"ו ליכא חזקא דהשתא כמו בנידון דהרא"ש, דבנידון הרא"ש ידעינן שהיהודי שנתלוה עם הגוי הוא שמת ואמרינן שהיהודי שמת עם הגוי הוא היהודי שהי' עמו מכבר. וא"כ ע"כ לדידי' כאן נמצא כאן הי' אינו שייך לצירוף החזקה קמייתא עם חזקה דהשתא, רק הוא דין חדש. וא"כ אין שום ראיי' מהתם שיש לצרף חזקה קמייתא. ויש לעיי', דבלאו הכי דברי המהרי"ו מוקשים מאוד, עיי']

בט"ז שהקשה עליו מגברא חרוכא דבשלהי הילולא, ובמראות הצובאות שהקשה ממעשה בעסיא בא' ששלשלוהו לים.]

(ו) והנה אם כנים הדברים דכל חזקה קמייתא יש לצרף לרוב, נמצא דלא רק בהנך נעדרים שידעו שהיו במשרדם קודם הפיגוע יש להתיר (ובפרט שכל אלו כבר הוכרו חלקים מגופם ע"י בדיקות דנ"א), אלא אף בנידונו של ס.ב. שידוע שהי' אצל המעליות קודם הפיגוע יש להתיר אשתו בהצטרף החזקה שהי' שם להרוב הנ"ל כסברת העין יצחק הנ"ל, ובשגם שיש לצרף לזה סברת הר"א מוורדון, ובפרט בזמננו לפי מה שכ' הפוסקים האחרונים.

ואשמח לשמוע עוד חו"ד מעכ"ת בזה, והנני מבשר בברכת כל טוב, ושלא ישמע עוד שוד ושבר,

מנחם מענדל סנדרוביץ

הגאון הרב זלמן נחמיה גולדברג

תשובה להנ"ל

ב"ה יום כ"ח כסלו, תשס"ג

כבוד הרב הגדול ר' מנחם מנדל סנדרוביץ שליט"א,

יקרת מכתבו קיבלתי על ידי פקס ובו דיונים ופולמוסים מלאים חכמה והנני לעורר בכמה נקודות. הקשה קושיא גדולה על הש"ש שכתב שכל שלא נולד ריעותא גם בממון הולכים אחר הרוב ולכן הקונה בהמה ונאכדה חייב הלוקח לשלם ואינו יכול לפטור עצמו בטענה שמא טריפה היתה ואין מוציאים ממון לפי רוב. ועל זה הקשה כת"ר א"כ איך למדו בסנהדרין (סט.) שבנפשות הולכין אחר הרוב מזה שהבא על א"א קטנה נהרג והרי יתכן שהיא איילונית ומקח טעות הרי שהולכין בנפשות אחר רוב ואם איתא להש"ש אין ראייה מחשש איילונית שלא אתיליד ריעותא. אמנם זה קושיא גדולה אבל לדידי קשיא כבר זמן מרובה מגמ' חולין שהוכיחו שהולכין אחר רוב ממכה אביו ומקרבן פרה אדומה שמא לאו אביו או שמא טריפה הפרה אדומה וגם קשה מה ראייה יש והרי אין שם ריעותא. לכן נראה שאם לא היינו הולכין אחר רובא דליתא קמן כלל בשום איסור גם בלא נולד ריעותא לא היינו הולכין אחריו. ולכן יש ראייה ממכה אביו ופרה אדומה שהולכין אחר רוב. ומ"מ בכלל שאין הולכין בממון אחר הרוב בזה אנו מחלקים שרק בנוולד ריעותא אין הולכין אחריו. ולפ"ז יש לתרץ גם קושיית כת"ר שהגמ' בסנהדרין בא להוכיח שבנפשות הולכין אחר הרוב לכל הפחות בלא נולד ריעותא. ובאמת דעת הש"ש שכמו שאין הולכין בממון אחר רוב גם בנפשות אין הולכין אחר הרוב ורק במקום שהרוב בא ללמד על שאר דברים כמו שזה אביו שזה נוגע לכמה דיני תורה ונפסק בהם שהוא אביו שוב סומכים על זה גם לממון וגם לנפשות. ולפי קושיית כת"ר היה הש"ש יכול לומר גם זה שרק ברוב שאין ריעותא הולכין בנפשות ובממון ולא ברוב שלא אתיליד ריעותא. והנה הגמ' שם בסנהדרין באה לבאר למה חייב בן סורר ומורה ג' חדשים והרי יתכן

שיקרא אביו גם קודם כגון שתתעבר אשה ממנו ותלד לז' חדשים שאז עוברה ניכר בשליש ימיה וראוי לקרותו אב אלא שהולכין אחר רוב. ונראה שגם רוב זה אין בו ריעותא לקרותו אב. אכן לפי מה שהסביר הש"ש שבאה הגמ' להוכיח שהולכין אחר הרוב כשהופסק הדין לגבי שאר דברים צ"ע הרי בבן סורר לא הופסק שום דין בזה שראוי לקרותו אב רק לאחר ג' חדשים. ולפי קושית כת"ר מיושב שעכ"פ יש רוב בלי ריעותא. וליישב את הש"ש יש לומר שאנו דנין מכח רוב פירוש התורה שכתוב בה בן סורר כמה גילו של בן ומכח רוב אנו מבינים פירוש התורה ומאחר שהרוב הכריע לנו ביאור התורה שוב סומכין על זה גם לגבי נפשות.

ומה שהוכיח כת"ר מעין יצחק שלא ס"ל סברה זו שכתבנו שיש לסמוך על חזקה שלא איתרע להתיר עגונה אלא כשהותר איסור תורה בלי זה, נכונים דבריו וגם אני לא כתבתי שהסברה מוכרח. אכן עיקר היתר הנשים סמכתי על בדיקת DNA שנראה שדינו כסימנים מובהקין ביותר. והנני להוסיף מה שלא כתבתי בתשובתי הקודמת שאין לחשוש שמא הטפת דם שמצאו ועל פי זה עשו הבדיקות שלהם אולי רק נפצע ונשאר ממנו טפת דם והוא עצמו יצא מהבנין וכמו שמצאו בנפל לים שהעלו רגל מארכובה ולמטה שחוששין שמא ניצל בלא הרגל שמסברה נראה שמכח האש הגדולה והנוראה אם מצאו דם או חלק מגוף בודאי הסברה אומר שהיה גוף שלם שבודאי רחוק שטפת דם או חתיכת בשר ישאר ובודאי היה כל הגוף נשרף ונשאר ממנו קצת כן נראה לענ"ד.

ומה שכתב כת"ר להתיר לצרף חזקה לרוב שכתב הגאון ר' שמחה זליג הנה שם הבאתי שביאר שיש למעשה תרי רובי גם בלי חזקה קמייא וכת"ר הוסיף גם חזקה. אמנם דברי הגאון הם קולא גדולה מאוד ולכן כתבתי שרק אם רבנים מובהקים יתירו ולא לסמוך עלי ואסיים כאן אף שנהנתי במכתב כת"ר והנה יש להאריך הרבה בפלפולים בענין זה ומרוב טרדה אקצר.

והנה מה שכתבתי לבאר הגמ' חולין שהוכיחו שהולכין אחר רוב ממכה אביו ומפרה אדומה אף שאין ריעותא שמ"מ אם לא היה דין רוב

בתורה לא היינו הולכין אחריו גם כשאין ריעותא אבל לכאורה הדברים נסתרים מתוס' חולין י: ד"ה ודילמא שבאמת הקשו חזקה כזאת על מה שהוכיחה הגמ' שהולכין אחר חזקא קמייטא מנגע צרעת. והקשו מאי ראייה מחזקה שלא אתילדא ריעותא למקום שאתילד ריעותא. ותירצו שבנגע צרעת מדובר שיש ריעותא שבא סוף שבוע ואין נגע והספק אימתי הלך הרי דלא כדברינו ונראה לומר שחזקה כשאין ריעותא הרי זה כאילו אין ספק כלל ולכן אין ראייה למקום שאתילד ריעותא ויש ספק. אבל רוב אף שרוב בהמות כשרות מ"מ יש מיעוט טריפות ונמצא שיש ספק ובזה אף שמוציאין ממון גם ברוב כזה כל שאין ריעותא מ"מ מחזקה בלי ריעותא זה לגמרי כאילו אין ספק כלל שאין מקום לומר שמא נשתנה ולפי זה נתחזק יותר הסברה שכתבנו שכל שיודעין שאדם נמצא במקום מסוים ואין סיבה המספקת שמא נשתנה שזה עדיף אפילו מרוב שאין ריעותא.

זלמן נחמיה גולדברג